

पूर्वबाल्यावस्थेअंतर्गत संगोपन व शिक्षण या धोरणाची
अंमलबजावणी करण्याकरीता राज्यस्तरीय परिषद
गठीत करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
महिला व बाल विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक :- एबावि-२०१५/प्र.क्र.३२८/का.६
नवीन प्रशासन भवन, ३ रा मजला,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२
दिनांक :- ०३ जून, २०१६

वाचा :- महिला व बाल विकास, भारत सरकार, नवी दिल्ली यांचे शासन निर्णय क्र.१-१/२०१३-ECCE,
दिनांक २६ फेब्रुवारी, २०१४

प्रस्तावना :-

केंद्र शासनाने संदर्भाधिन शासन निर्णय क्र.१-१/२०१३-ECCE, दिनांक २६ फेब्रुवारी, २०१४ अन्वये ECCE राष्ट्रीय धोरण जाहिर केलेले आहे. त्यानुसार केंद्र शासनाच्या स्तरावर राष्ट्रीय परिषद गठित करण्यात आलेली आहे. याच धर्तीवर राज्य शासनाच्या महिला व बाल विकास विभागांतर्गत राज्यस्तरीय परिषद (State Council) गठित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुसार शासनाने पुढीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

शासन निर्णय :-

उपरोक्त प्रस्तावनेत नमूद केल्याप्रमाणे राज्य शासनाच्या स्तरावर पूर्वबाल्यावस्थेअंतर्गत संगोपन व शिक्षण (ECCE) याकरीता धोरणाची अंमलबजावणी करण्याकरीता राज्यस्तरीय परिषद गठित करण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण राज्यस्तरीय परिषद :-

पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण व राज्यस्तरीय परिषद ही पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण (ECCE) बाबत राष्ट्रीय धोरण व दृष्टिकोन तसेच राज्यात ECCE कार्यक्रम राबविणेबाबत व्युहरचना आणि ECCE कार्यक्रम भक्कमपणे राबविणेकरिता सहभाग देईल. राज्यस्तरीय परिषद ही राज्य शासनाचे महिला व बाल विकास विभागाच्या अंतर्गत सघटना म्हणून काम पाहिल, पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण याकरिताची प्रशिक्षण व्यवस्था, अभ्यासक्रम आराखडा तयार करणे, तत्संबंधीच्या कृती तसेच यासंबंधी कृती संशोधनाला चालना देण्याचे काम करील.

राज्यस्तरीय समिती ही सुरुवातीला सल्लागार समिती म्हणून व नंतर पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण (ECCE) याकरिताची स्वायत्त समिती म्हणून काम करील.

१. समितीची उद्दिष्टे :

- पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण राज्यस्तरीय परिषदेचे प्रमुख उद्दिष्ट हे ०-६ वर्षे वयोगटातील बालकांचे सर्वांगीण तथा एकात्मिक विकासाकरिता चांगल्या उपाययोजना करणे हे राहिल.
- राज्यस्तरीय परिषद ही पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण यामध्ये समग्र रचना करेल. तसेच एकात्मिक विकासाची चौकट करेल, जी राज्यातील ECCE कार्यक्रमाच्या पायाभरणीत बहुविध घटकांच्या सहाय्याने दीर्घकालीन तथ्यसंकलन, नियोजन अधिक प्रभावी सेवा देणाऱ्या यंत्रणेच्या माध्यमाद्वारे प्रयत्नशील राहिल.

- राज्यस्तरीय परिषद ही पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण (ECCE) संबंधीची धोरणे तसेच कुटुंब, समुदाय, संस्था, काळजी घेणाऱ्या संस्था यामधील पुरावाआधारित चांगल्या पद्धतींना प्रोत्साहित करेल.
- पूर्वबाल्यावस्थेतील विकासाच्या रचनेत यंत्रणा कार्यान्वित ठेवणे व ECCE कार्यक्रमांमध्ये उत्तम दर्जाचे अपेक्षित निकष पाळले जातात की नाही याची खात्री करणे.

२. दृष्टिक्षेप (Vision) :

- बाल विकास ही निरंतर आणि जीवनचक्राच्या जवळ येणारी संचीत बाब आहे. त्यामुळे पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन आणि शिक्षण यातील पुरावाधिष्ठीत संकल्पना स्थापित करणे,

३. ध्येय (Goals) :

- ECCE कार्यक्रमाशी संबंधित विभाग (Stakeholder) यांचेशी पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण याच्या फलनिष्पत्तीकरिता एकत्रित जबाबदारीला चालना देणे.
- पुरावाधिष्ठीत साहित्याची उपलब्धता करणे, त्याचे स्रोत, प्रक्रिया, पद्धतीशास्त्र आणि समर्थनीय साहित्य याचा दर्जा यांची खात्री करणे.
- पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षणासंबंधीच्या सर्व पैलूंच्या सुधारणांकरिता त्याला आधार देणारी यंत्रणा विकसित करणे.
- निरंतर दर्जेदार विकासाकरिता पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण सेवेचे नियमित व नियंत्रित पर्यवेक्षण व निरीक्षण करणे.

४. फलनिष्पत्ती Outcomes

- समग्र एकात्मिक आणि जास्तीत जास्त अनुकूल बाल विकास साध्य होईल आणि उशिरा होणाऱ्या बाल विकासास प्रतिबंध होईल.
- पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षणाची दर्जेदार सेवा देण्याची सर्वसमावेश आणि निरंतर पुढे चालू राहणारी यंत्रणा असेल.
- पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण क्षेत्रातील व्यवसायिकता व लोकजागृती यामध्ये सुधारणा होईल.

५. शासन अध्यादेश (Mandate) :

- पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन आणि शिक्षण कार्यक्रम व सेवा यातील मार्गदर्शक सूचनांची अंमलबजावणी करणे. तसेच याबाबतचे धोरणांची निश्चिती करणे.
- पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन आणि शिक्षणाचे (ECCE) बळकटीकरण करणे आणि त्यास सुस्थितीत आणणेकरिता ECCE च्या ज्ञानाच्या वापराबाबत विकास व प्रसार करणे.
- पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन आणि शिक्षण उपक्रमात सातत्य रहावे, त्यात नाविन्यता यावी, त्याच्या उपयोगितेबाबत मोजमाप करता यावे याकरिता मार्ग, पर्याय व नवनवीन कृती योजनांचा शोध घेणे.

६. **परिषदेचे कार्य :** पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण याबाबतच्या योजनाबद्ध व समन्वीत धोरणांच्या विकासाकरिता तसेच त्याचा कृती आराखडा आणि ECCE चा दर्जा वाढविणे व टिकवून ठेवण्याकरिता उपाययोजना करणे व राज्यस्तरीय ECCE धोरणांतर्गत कार्यान्वित राहणेकरिता परिषदेला योग्य वाटतील त्या उपाययोजना परिषद सुचवू शकेल.

- १) पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण कार्यक्रम राबविणे तसेच सुयोग्य योजना कार्यान्वित करणेकरिता तसेच धोरणांची अंमलबजावणी करणेकरिता राज्य शासनास योग्य सल्ला व मार्गदर्शन करेल.
- २) पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षणाचे धोरणाबाबतच्या सर्व नियोजनात पुढाकार घेईल.
- ३) राज्य शासनाच्या पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण धोरणात नमूद असलेल्या ECCE बाबतच्या सर्व कार्यकृती प्रदान करणेबाबत पुढाकार घेणे आणि त्या सुनियोजित असलेबाबत तसेच त्यांची अंमलबजावणी होत आहे का? किंवा नाही याबाबत खात्री करेल.
- ४) पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षणाच्या सेवा समानतेवर व तर्कनिष्ठ पद्धतीनुसार आणणेकरिता मार्गदर्शिका घालून देईल.
- ५) सर्व लहान बालकांपर्यंत जास्तीत जास्त ECCE सेवा पोहोचत असलेबाबत खात्री करणे.
- ६) राज्यात ECCE बाबत उपलब्ध असलेली माहिती मिळविणे तसेच याबाबतच्या उपलब्ध तरतूदींचे समन्वय व संनियंत्रण करणे.
- ७) राज्य परिषदेने ठरवून दिलेले नियम, मार्गदर्शिका यांची अंमलबजावणी होते किंवा नाही याबाबतची वेळोवेळी तपासणी करणे व त्याप्रमाणे संस्थांना मार्गदर्शन करणे.
- ८) ECCE मध्ये धोक्याचे घटक कमी करण्याकरिता योग्य आस्थापनेची संरचना तयार करणे व ECCE करिता संरक्षित घटकांना चालना देणे.
- ९) नवीन कार्यक्रम सुरु करण्याकरिता व संस्थांना भौतिक व सूचनात्मक सुविधा पुरविण्याकरिता तसेच संस्था स्तरावर कर्मचारी आकृतीबंध व कर्मचारी शैक्षणिक अर्हता याबाबत ECCE च्या संस्थांना अनुपालनाकरिता मार्गदर्शिका आखणे.
- १०) ECCE संस्थांच्या वरील उत्तरदायित्व भक्कम करण्याकरिता नियम, यंत्रणा व मूल्यमापन होणाऱ्या सुयोग्य व्यवस्थेचा हलुहलु विकास करणे.
- ११) कमीत कमी शिक्षण घेतलेल्या व्यक्तीलाही विविध स्तरावर ECCE व्यावसायिक म्हणून काम करता येऊ शकेल अशी मार्गदर्शिका घालून देणे.
- १२) ECCE कार्यक्रमात उपयोगात येणारे, शैक्षणिक साहित्य, शैक्षणिक खेळ साहित्य, खेळाच्या जागा, फर्निचर, पुस्तके यांचा दर्जा व निकष निश्चित करणे.
- १३) ECCE चे बाजारुकरण व विकासाच्या नावाखाली बालकांना दिले जाणारे विसंगत शिक्षण याला प्रतिबंध होण्याकरिता पाऊले उचलणे.
- १४) शैक्षणिक संस्थांमधील शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांना पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण याबाबतीतील प्रशिक्षण कार्यक्रम विकसित करण्याकरिता मार्गदर्शन करणे.

१५) प्रभावी शिकवणी देण्याकरिता सुसज्ज यंत्रणा तयार करणे. तसेच पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन या विषयातील तज्ञ निर्माण करण्याकरिता समविचारी गटांना पाठींबा देणे.

१६) संपूर्ण देशात ECCE विषयाबाबतच्या संशोधनाचे जागृत व प्रेरक जाळे विकसित करणे. तसेच माहितीच्या आदान प्रदानाकरिता सहज उपलब्ध होईल असा ज्ञानाच्या व्यवस्थापनाचा मंच तयार करणे.

१७) ECCE बाबत राज्यशासन अथवा तत्संबंधी विषयाशी संबंधित मंत्रालयीन विभाग जो काही सुयोग्य निर्णय घेईल त्यावर कृती करणे.

७. परिषदेची रचना : परिषदेमध्ये विषयासंबंधीचे विविध विभाग/ मंत्रालयीन विभाग यांचे प्रतिनिधींचा समावेश असेल. तसेच यामध्ये अशासकीय संस्था, सामाजिक संस्था, व्यावसायिक तज्ञ, अध्यापक, बालकांचे हक्क या विषयावर काम करणारे कार्यकर्ते यांचे प्रतिनिधीत्व असेल.

सर्वसाधारण परिषद

१)	मा. मंत्री, महिला व बाल विकास विभाग	-	अध्यक्ष
२)	मा. राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास विभाग	-	उपाध्यक्ष
३)	प्रधान सचिव, महिला व बाल विकास विभाग	-	सदस्य
४)	प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण व क्रिडा विभाग	-	सदस्य
५)	प्रधान सचिव, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	-	सदस्य
६)	प्रधान सचिव, आदिवासी विकास विभाग	-	सदस्य
७)	प्रधान सचिव, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग	-	सदस्य
८)	अध्यक्ष, राज्य बाल हक्क आयोग	-	सदस्य
९)	आयुक्त, आरोग्य व कुटुंब कल्याण	-	सदस्य
१०)	आयुक्त, महिला व बाल विकास	-	सदस्य
११)	संचालक, प्राथमिक शिक्षण विभाग	-	सदस्य
१२)	संचालक, महाराष्ट्र राज्य शिक्षण संशोधन व प्रशिक्षण परिषद	-	सदस्य
१३)	आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना	-	सदस्य सचिव
१४)	१० तज्ञ व्यक्ती, गृहविज्ञान विभाग/ECCE मधील तज्ञ व्यक्ती (राज्यशासनाने नेमलेल्या)		
१५)	युनिसेफचे प्रतिनिधी		

सदस्य सचिव हे समितीची मा.अध्यक्ष / उपाध्यक्ष यांचे मान्यतेने पूर्वबाल्यावस्थेतील संगोपन व शिक्षण या विषयातील तज्ञ, विकास सहयोगी यांना स्वीकृत सदस्य म्हणून पाचारण करू शकतील. समितीच्या बैठका समिती निश्चित करेल तेव्हा किंवा शासन वेळोवेळी निर्देश देईल तेव्हा घेण्यात येईल.

कार्यकारी समिती (Executive Committee)

१)	प्रधान सचिव, महिला व बाल विकास विभाग (कार्यकारी समितीचे शासकीय अधिकारी)	-	अध्यक्ष
२)	आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना	-	सदस्य
३)	उपसचिव, (एबाविसेयो), महिला व बाल विकास	-	निमंत्रक सदस्य

५)	उपसचिव, शिक्षण विभाग	-	सदस्य
६)	उपसचिव, सामाजिक न्याय विभाग	-	सदस्य
७)	विभागीय उप आयुक्त (सर्व), महिला व बाल विकास	-	सदस्य
८)	उपसंचालक, महाराष्ट्र राज्य शिक्षण संशोधन व प्रशिक्षण परिषद	-	सदस्य
९)	सहाय्यक आयुक्त (प्रशिक्षण), एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना	-	सदस्य
१०)	वरिष्ठ प्राचार्य, मध्यमस्तर प्रशिक्षण केंद्र	-	सदस्य
११)	वरिष्ठ प्राचार्य, अंगणवाडी कार्यकर्ती प्रशिक्षण केंद्र	-	सदस्य
१२)	युनिसेफचे प्रतिनिधी	-	सदस्य
१३)	उप आयुक्त (प्रशिक्षण) एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना	-	सदस्य सचिव

मा.अध्यक्ष यांचे परवानगीने तज्ञ / विकास सहयोगी यांना स्वीकृत सदस्य म्हणून घेता येईल.

८. समितीचा कालावधी :

- नामनिर्देशित सदस्यांचा कालावधी हा दोन वर्षांचा राहील.
- शासकीय अधिकारी सदस्य यांचेव्यतिरिक्त नामनिर्देशित अशासकीय सदस्यांचे पद रिक्त झाल्यास ती पदे समितीच्या प्राधिकरणाने भरण्यात येतील.

९. संदर्भित अटी व शर्ती (Terms of Reference) :

राज्यस्तरीय सर्वसाधारण परिषदेला ECCE क्षेत्रात येणारी विविध आव्हाने व ते सोडवणूक करणेकरिता तांत्रिक तज्ञांची समिती गठीत करण्याचे तसेच विषयानुषंगाने एका संकल्पनेवर आधारित तांत्रिक सांविधानिक समिती गठीत करण्याचे अधिकार राहतील.

सर्वसाधारण परिषदेने घेतलेल्या निर्णयाची अंमलबजावणी करण्याचे काम कार्यकारी समितीचे राहील.

सर्वसाधारण परिषदेने घेतलेले निर्णय अंमलबजावणीकरिता कार्यकारी समितीला अधिकार प्रदान करण्यात येत आहेत.

सर्वसाधारण परिषदेने घेतलेले निर्णय व दिलेल्या निर्देशाकरिता संकल्पनेवर आधारित समिती गठीत करण्याचे अधिकार राज्य स्तरीय ECCE धोरणांवर आधारित विभागीय स्तरावरील परिषद व विभागीय समिती स्थापन करण्यात येईल व राज्यस्तरीय परिषद ही ECCE बाबत राज्यस्तरावर राबवावयाचे संपूर्ण धोरण अंमलबजावणीवर संनियंत्रण ठेवे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक २०१६०६०३१६५२०८०२३० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(वि. फ. वसावे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
२. मा. मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मा. मंत्री / राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास, यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
४. मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई
५. मा. विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई
६. प्रधान सचिव, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
७. प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण व क्रिडा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
८. प्रधान सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
९. प्रधान सचिव, ग्रामविकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१०. अध्यक्ष, राज्य बाल हक्क आयोग,
११. महासंचालक, राजमाता जिजाऊ माता-बाल आरोग्य व पोषण मिशन, औरंगाबाद
१२. आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, महाराष्ट्र राज्य, नवी मुंबई
१३. आयुक्त, महिला व बाल विकास, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
१४. आयुक्त, आरोग्य व कुटुंब कल्याण,
१५. संचालक, प्राथमिक शिक्षण विभाग
१६. संचालक, महाराष्ट्र राज्य शिक्षण संशोधन व प्रशिक्षण परिषद
१७. सर्व विभागीय उपआयुक्त (महिला व बाल विकास विभाग)
१८. उपसंचालक, महाराष्ट्र राज्य शिक्षण संशोधन व प्रशिक्षण परिषद
१९. उपआयुक्त (प्रशिक्षण), एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, महाराष्ट्र राज्य, नवी मुंबई
२०. सहाय्यक आयुक्त (प्रशिक्षण), एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, महाराष्ट्र राज्य, नवी मुंबई
२१. वरिष्ठ प्राचार्य, मध्यमस्तर प्रशिक्षण केंद्र
२२. वरिष्ठ प्राचार्य, अंगणवाडी कार्यकर्ती प्रशिक्षण केंद्र
२३. श्रीमती बिना लष्करी, प्लॉट नं.२, नाना बिल्डिंग, तळमजला, पांडे गर्ल्स हायस्कूल लेन, ताडदेव पुलाखाली, मुंबई ४०० ००८
२४. श्रीमती आरनवाझ खरास, फ्लॅट नं.८, तिसरा मजला, बी ब्लॉक, गोवालिया टँक बिल्डिंग, ऑगस्ट क्रांती मार्ग, मुंबई ४०० ०३६
२५. श्रीमती झाकिया कुरियन, सेंटर फॉर लर्निंग रिसोर्सेस, ८ डेक्कन कॉलेज रोड, येरवडा, पुणे ४११ ००६
२६. श्रीमती आबिदा इनामदार, दौलत बिल्डिंग, ९३३, आरदेशीर ईरानी बाग, महापरवीज रोड, पुणे ४११ ००२
२७. डॉ. पूजा कुटे, बी-२३, मीफेअर गार्डन, लिटील गिफ्ट रोड, मलबार हिल, मुंबई- ६
२८. डॉ. वाय. एच. सानेर, १०४, स्वामी नारायण हौऊसिंग सोसायटी, रामचंद्रनगर जवळ, मार्केट यार्ड, धुळे-४२४ ००४
२९. महिला व बाल विकास विभागतील सर्व उप सचिव, अवर सचिव व कार्यासने
३०. निवड नस्ती (कार्यासन-६).